

KNJIŽEVNA POROČILA

Anton Novačan: Samosilnik. Deset povesti. V Ljubljani 1923. Založila Tiskovna zadruga. 156 str. Cena broš. 40, vez. 48 Din.

Kakor malone vsa slovenska proza zadnjih dveh desetletij, je tudi Anton Novačan zrastel iz Ivana Cankarja in ob njem. Zato se seveda ni mogel docela ubraniti mojstrovemu vplivu, posebno ne formalnemu. Bodoča slovenska literarna zgodovina bo zabeležila epohalen pomen slovenske moderne v naši literaturi na pragu dvajsetega stoletja ne toliko v idejnem pogledu — kar je bilo novost za Slovence, nikakor ni bilo za ostalo Evropo — kakor predvsem v formalnem. To je bil tisti revolucionarni čin, s katerim so slovenski moderni porazili svoje predhodnike, zavojevali srca in mišljenje sodobnikov in prisilili slovensko literaturo, ki je hirala od koščnega formalizma Cimpermanovih in Gregorčičevih epigonov ali pa si izposojala zunanje oblike iz tujih literatur (slovenski naturalizem, ki se samoroden poraja šele zadnje čase!) — v en korak z ostalo Evropo. S to formalno noto, ki je v prozi Ivana Cankarja dobila svoj najčistejši umetniški in hkrati najsubjektivnejši izraz in se je pri nekaterih potomcih slovenske moderne dandanašnji razvila v neko naravnost kužno malikovanje oblike, se je obogatil tudi Anton Novačan. Bil je sodobnik slovenske moderne in njen prirodni dedič. Da pa se je v času, ko je bil Cankar suveren gospodar slovenske proze, uveljavil z lastnim izrazom, ki je odražal veren obraz svojega stvaritelja, priča o Novačanovi umetniški potenci, njegovi izvirnosti in samoniklosti.

Novačan je pričel nekako programatično: oblikovati slovensko vas v pesmi in prozi, obrazovati njeno dušo in nje bistvo. In odkril je dva temeljna elementa, ki ju je položil v dušo svoje slovenske vasi: romantiko in prirodni naturalizem. Zakaj ta dva elementa, to sta bistveni črti Novačana samega, ki se bizarno križata na njegovem literarnem filmu. Pristen zemljak: svež, neposreden, nepreračunljiv, divji in nagonski. V tem oziru se mi zdi sličen Hrvatju Kosorju v njegovem «Požaru strasti», dasi je Koser bolj elementaren in barbarški, a zato tudi manj prirodni in resničen nego Novačan.

Knjigi «Naša vas» sta Novačanova literarna mladost. Sveži, bujni, prekipevajoči. Vonj te slovenske zemlje je v njih: vera njena in ljubezen; zdravje in lepota; modrost in prikrita žalost. Nad vsem tem pa dih tiste nekoliko sentimentalne romantike, ki je je bil poln pisatelj sam, ko je junačil in križaril po svoji domači zemlji.

Obljubljeni «Banov študent» kot zaključek trilogiji «Naše vasi» — doslej ni izšel. Izšel pa je «Samosilnik».

«Samosilnik» sodi v okvir te trilogije. V nji je ves pisatelj Novačan od enega svojih prvencev («Hedone») pa do sedanjih dni («Peter Kobula»). V knjigi je vrhu tega dvoje obširnejših, odlično pisanih poglavij iz nedovršenega romana «Banov študent» («Muri preganja vrane» in «Čamarjeva krčma»). Tako je v tem zborniku obsežena vsa dosedanja pisateljeva literarna pot, nje rast in razvoj, napor kvišku, do čim popolnejše brezosebnosti, kar je bistvo slehernega tvorca, do čim dovršenejše objektivacije, do čim konkretnejšega in hkrati samosvojega izraza. Vidimo, kako se v svojem početku pisatelj bori s snovjo, ki se mu včasih razteka pod peresom, da je ne more krotiti in ukleniti v strogi ritem zaključene novele; kako se opaja ob stranskih domislekih, ki jih prepleta s svojim žarom in svojo bujno sočnostjo («Hedone»). Potem pa ga vidimo, kako se uči notranjih zakonov povesti pri mojstru novele — Maupassantu ter pri

Književna poročila

francoski in britanski groteski («Teta Pavla», «Smeh pred smrtjo» in «Hudič v ulici sv. Mihela»). Vmes nekoliko romantike, ki diši skoro malo staromodno («Pater Sebastijan»), in poleg tega čuda jasen pogled v otroško dušo, ki ga je pisatelj krstil «Prvi greh». Med temi povestmi pa najboljše, najbolj Novačanovo in hkrati najbolj domače, kar more nuditi pisateljevo pero — dvoje solnčno pisanih slik, ne povesti, «Muri preganja vrane» in «Čamarjeva kréma», prepojenih z živopisnimi barvami kakšnega Uprke. In končno — zadnja povest v knjigi in izpod pisateljevega peresa «Peter Kobula», ki sega s svojim problemom v naše dni, enotnejša v zgradbi in izrazu ter že dá slutiti avtorjevo sedanjo pot.

S «Samosilnikom» je torej Novačanova literarna mladost zaključena. Konec je tedaj fantovanju, veseljačenju, veselim napitnicam in podoknicam, konec vaški romantiki. Kam sedaj? Do novih razgledov, do širših in globljih konceptov? Čas, ki živimo v njem, je moten in kalen. Samo močne in bogate duše mōž pregledajo do vseh prepadov in višin, s katerih vejeta lepota in skrivnost, ki je povprečnost ne razume in jo sluti v svojem srcu samo umetnik.

V današnjih pustih dneh je Novačanova svetla knjiga dragocen dar. Zato nam je v uteho in veselo upanje.

Fran Albrecht.

Pavel Golia: Peterčkove poslednje sanje. Božična povest v štirih slikah. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošna knjižnica, zv. 11. Str. 84.

Fr. Milčinski: Mogočni prstan. Narodna pravljica v štirih dejanjih. V Ljubljani 1923. Ista založba. Splošna knjižnica, zv. 12.

Svoj čas, ko so «Peterčkove sanje» prvič uprizorili, je vzbuknila javna debata o tem, v koliko je Golijeva mladinska igra res umetnina in v koliko je izvirna. Ne glede na potek te debate, je že važno dejstvo, da se je sicer malobrižno občinstvo za dramo vendarle pozanimalo in da so bile predstave nabito polne. Tej «božični povesti» vsekakor nedostaja notranje vezi enotnega dejanja, kar je očitno čutil tudi avtor sam, ki je svojo igro nazval povest v slikah, vendar pa je vsaka teh štirih slik poetična in čuvstveno dovolj močna, da ta dramatični nedostatek nikakor ne moti preveč. Krepko izražena ideja etičnosti sugestivno prevzame gledalca, oziroma čitatelja, ki spremlja ubogega Peterčka skozi njegove bolne privide v božični noči. Tretja slika v gozdu je že kar pesem zase: pesem vtelešenih in oživiljenih prirodnih sil, ki pod vplivom duhovnosti kipe v ubrano spokojstvo bajnega zlitja nedolžnega otroškega srca z naravo. V stihih ni nobene iskanosti in mučne iznajdljivosti, zato lijo kakor sami od sebe in soglašajo s celotno zasnovo igre, ki res da nikakor ni kaka presnetljiva novost, a je vendarle spretno za oder uporabljen motiv, ki je mikal že mnogoterega pisatelja. Kakor Tiltel v Maeterlinckovi «Sinji ptici», tako tudi Peterček išče sreče, ki po njej zahrepeni iz teme in bede, v katero je pahnjen. V božični noči leži bolan — kot Hanica v Hauptmanovi pravljici — in gleda vizije, ki so vsebina tem štirim slikam.

Enotnost, ki jo v «Peterčku» pogrēšamo, pa najdeš v «Mogočnem prstanu», ki je tudi dosegel pri reprizah lep uspeh. Toda zato pa to «narodno pravljico» moti preveč racionalistično izvedena osnovna misel: dobro srce je največje bogastvo, srcu vlada le srce, nad katerim snovnost nima nobene moči. Dejanje pravljice je zelo bogato. Dečku Stanku, čigar mati živi v stiski in pomanjkanju, naklonijo vile mogočen prstan, s katerim si more človek